

António Firmino da Costa, Fernando Luís Machado and Patricia Ávila (eds)

Knowledge and Society

CIES, ISCTE-IUL, CELTA, Lisbon, 2009, 179 str.

Knowledge and Society druga je knjiga u serijalu *Portugal in the European Context* koja se bavi razvojem Portugala u europskom kontekstu. Ovaj zbornik jedan je od rezultata produktivne znanstveno-istraživačke orijentacije lisabonskog sveučilišnog instituta (ISCTE-*Instituto Superior de Ciências do Trabalho e da Empresa*), ili preciznije, onog njegovog dijela okupljenog u CIES-u (*Centro de Investigação e Estudos de Sociologia*). Zbornik objedinjuje radove petnaest portugalskih znanstvenika u kojima se analiziraju različiti aspekti tranzicije portugalskog društva u 'društvo znanja'. Sam koncept 'društva znanja' složen je i višedimenzionalan pa je stoga razumljiva raznovrsnost tema kojima se bave prilozi u ovom zborniku. Obradene teme variraju od problema pismenosti i odnosa klasnih struktura društva i obrazovanja, preko interakcije znanosti i javnosti, do društvenih orijentacija i habitusa.

U prvom poglavlju koje nosi naslov *Social classes and educational assets: a transnational analysis* António Firmino da Costa, Fernando Luís Machado i João Ferreira de Almeida analiziraju klasne razlike u transnacionalnom kontekstu. Na temelju podataka European Social Survey (ESS) autori prema sličnosti klasne strukture grupiraju 22 europske zemlje u četiri skupine. Transnacionalna dimenzija postaje vidljiva kada se usporede obrazovni resursi (mjereni trajanjem formalnog obrazovanja) istih društvenih skupina u različitim zemljama, odnosno klasterima zemalja.

U drugom poglavlju pod nazivom *Literacy and social inequalities in the knowledge society* autorica Patricia Ávila uz pomoć komparativne perspektive analizira razinu pismenosti u Portugalu. Rezultati upućuju na relativno nizak nivo pismenosti prema standardima International Adult Literacy Survey jer tek oko petine odraslih stanovnika Portugala ima razinu pismenosti tri ili više, odnosno, onu koja se smatra minimalnom razinom za adekvatno funkcioniranje u suvremenim društvima. Detaljnija analiza pokazuje da je razina pismenosti, očekivano, najsnažnije povezana sa stupnjem obrazovanja, ali i da na nju snažno utječu drugi čimbenici kao što je, primjerice, socijalno porijeklo. Time se upućuje na povezanost između mogućnosti sudjelovanja u društvu znanja i klasne strukture.

Koncept 'društva znanja' tijesno je povezan s konceptom 'umreženog društva' kojeg je detaljno opisao Manuel Castells. Korištenje Interneta postaje ključno pitanje

Copyright © 2010 Institut za društvena istraživanja u Zagrebu – Institute for Social Research in Zagreb
Sva prava pridržana – All rights reserved

u terminima uključenosti u ‘umreženo društvo’, a poznavanje novih tehnologija postaje novi kriterij pismenosti, koji je preduvjet mogućnosti sudjelovanja u novim vidovima komunikacije. O obrascima korištenja Interneta u Portugalu govori treće poglavlje pod nazivom *Communication practices in the network society* autora Gustavo Cardoso, Maria do Carmo Gomes i Cristina Palma Conceição. Prezentirani podaci pokazuju da stanovnici Portugala zaostaju za stanovnicima drugih članica EU u korištenju Interneta i novih komunikacijskih oblika, te da su dob i stupanj obrazovanja ključni čimbenici koji objašnjavaju njegovo korištenje.

Tranzicija prema društvu znanja dobrim dijelom ovisi o odnosu šire javnosti prema znanstveno-istraživačkoj djelatnosti. U četvrtom poglavlju, autori António Firmino da Costa, Cristina Palma Conceição i Patricia Ávila, govore o znanstvenoj kulturi (scientific culture) u Portugalu i modalitetima odnosa prema znanosti. Iako iskazuju nešto nižu zainteresiranost za znanstvene teme (u odnosu na prosjek članica EU), Portugalci imaju dominantno pozitivan stav o korisnosti rada znanstvenika. S druge strane, samo oko trećina Portugalaca se može smatrati donekle povezanim sa znanosti, dok je preostali dio populacije u većoj ili manjoj mjeri distanciran od znanosti u svakodnevnom životu. To bi mogli promijeniti različiti projekti popularizacije znanosti.

Trendove u visokom obrazovanju Portugala analiziraju Rosário Mauritti i Susana da Cruz Martins u petom poglavlju nazvanom *Higher education students: Contexts and social origins*. Uključenost u visoko obrazovanje u Portugalu je doživjelo značajan porast u periodu između 1991. i 2002. godine kada je ukupan broj studenata porastao s nešto manje od 200 tisuća na gotovo 400 tisuća. No, rast broja studenata nije jednak u različitim društvenim slojevima. Podaci pokazuju da se na upis sveučilišnog studija znatno češće odlučuju djeca čiji roditelji već imaju završeno sveučilišno obrazovanje te djeca profesionalaca i menadžera.

Sudbinom visokoobrazovanih profesionalaca na tržištu rada te njihovim doprinosom podizanju konkurentnosti portugalskog gospodarstva utemeljenog na znanju, bavi se šesto poglavlje autora Maria de Lurdes Rodrigues, Luisa Oliveira i Helena Carvalho. Ovaj rad pokazuje kako zaostajanje Portugala za članicama OECD-a prema udjelu visokoobrazovanih nije jedina prepreka podizanju konkurentnosti utemeljene na znanju. Dodatnu poteškoću predstavlja činjenica da je većina visokoobrazovanih koncentrirana u javnom sektoru, poglavito obrazovanju i zdravstvu, a samo manji dio, tek oko 17 posto, koncentrirano je u gospodarstvu koje može ostvariti podizanje konkurentnosti.

Promjene u portugalskim poduzećima, kako one organizacijske tako i tehnološke, analizirane su u sedmom poglavlju pod nazivom *Transformation and resistance: Technology, economy and society* autora João Freire. Dajući pregled većeg broja istraživanja promjena u portugalskim poduzećima, autor zaključuje o promjenama koje su zahvatile portugalsko gospodarstvo od stjecanja punopravnog članstva u Europskoj uniji. Posebna pozornost posvećena je upravo promjenama koje su posljedica povećane uloge informacijske tehnologije.

U osmom poglavlju pod nazivom *Tertiary employment, the servicelisation of labour and technological systems* Paulo Pereira de Almeida analizira posljedice širenja uslužnog sektora u Portugalu i Europskoj uniji. Podaci pokazuju dominaciju uslužnog sektora u ukupnoj radnoj snazi razvijenih zemalja OECD-a još od 1980-ih, a tom trendu Portugal se priključio krajem 1990-ih. Jasno, porast udjela uslužnih djelatnosti u GDP-u nužno ne znači i porast usluga utemeljenih na znanju, s obzirom na unutrašnju heterogenost uslužnog sektora u tom pogledu. No, ključno je pitanje po čemu se uslužna ekonomija razlikuje od industrijske ekonomije kada je u pitanju organizacija i korištenje tehnologije.

U posljednjem devetom poglavlju autor José Luis Casanova iznosi koncept društvene orijentacije kojeg je oblikovao po uzoru na Bourdieuov koncept habitusa. Na temelju dviju dimenzija, odnos prema društvenim nejednakostima i akcijska usmjerenost, Casanova prepoznaje četiri tipa društvenih orijentacija: proaktivna egalitarna, proaktivna neegalitarna, ne-proaktivna egalitarna te ne-proaktivna neegalitarna. Istraživanja pokazuju da je proaktivna egalitarna najzastupljenija u portugalskom društvu, ali i da navedene orijentacije pokazuju povezanost s položajem u socijalnoj strukturi te da su prediktivne za stavove o različitim društvenim pitanjima, uključujući i stav prema ulaganjima u obrazovanje i znanost te njihovu društvenu ulogu.

Osim činjenice da je zbornik objavljen na engleskom jeziku što je nužna pretpostavka međunarodne znanstvene vidljivosti, raznolikost tema i komparativni pristup istraživačkim problemima pridonijeli su kvaliteti i zanimljivosti ovoga zbornika. No vrijednost ove publikacije velikim dijelom proizlazi i iz činjenice da saznajemo o društvenim procesima, odnosno tranziciji prema društvu znanju, zemlje koje možda nije "u vrhu" u terminima znanstveno-tehnološke razvijenosti (kao primjerice, SAD, Japan, Velika Britanija), ali kao takva bliži je referentni okvir mnogim slabije razvijenim društvima, uključujući i europske postsocijalističke zemlje. Stoga je preporučamo kao relevantan doprinos posebice takvoj vrsti analize.

Adrijana Šuljok